

безпеки конструктивної та експлуатаційної безпеки транспортних засобів;

– розвиток і поліпшення стану вулично-шляхової мережі, удосконалення засобів організації дорожнього руху;

– прищеплення дітям дошкільного та шкільного віку стійких навичок правильної поведінки як учасників дорожнього руху;

– підвищення рівня вимог до організацій, що навчають майбутніх водіїв керувати автомобілем;

– розвиток систем своєчасного виявлення ДТП і надання першої медичної допомоги потерпілим;

– технічне вдосконалення залізничних переїздів;

– розвиток і вдосконалення механізмів страхування для гарантованого відшкодування збитків від ДТП;

– здійснення комплексу наукових заходів, спрямованих на оптимізацію досліджень найактуальніших проблем безпеки дорожнього руху в Україні.

8

Джерела

1. Гусаров С. М. Удосконалення юрисдикційної діяльності підрозділів ДАІ у сфері безпеки дорожнього руху: недоліки та перспективи // Південноукраїнський правничий часопис. — 2008. — № 3. — С. 179–181.

2. Богатирьова Р. В. Вступне слово // Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Донецьк, 15 жовтня 2010 року). — Донецьк: ООО «Цифрова типографія», 2010. — 406 с.

3. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-право-

ве та кримінологічне дослідження): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. — К., 2005. — 36 с.

4. Міленін О. Л. Правосвідомість учасників дорожнього руху: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. — Х., 2001. — 19 с.

5. Бесчастний В. М. Державне управління в сфері безпеки дорожнього руху: Моногр. — Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. — 476 с.

6. Бесчастний В. М., Собакарь А. О. Державна політика транспортної безпеки України: актуальні питання реалізації // Віче. — 2010. — № 4. — С. 2–5.

7. Собакарь А. О. Правові та організаційні проблеми забезпечення безпечного стану дорожніх умов в Україні // Вісник Академії управління МВС. — 2010. — № 2 (14). — С. 37–46.

8. Подводные камни отмены техосмотра [Електронний ресурс]. — <http://job.ukr.net/news/podvodnye-kamni-otmeny-tehosmotra/>

9. Муцко В. Ф. Адміністративно-правове регулювання безпеки дорожнього руху в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07; Національний університет біоресурсів і природокористування України. — К., 2011. — 18 с.

10. Гуржій Т. О. Інституційний аспект державної політики безпеки дорожнього руху // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2010. — № 1. — С. 103–111.

11. Долгополова М. М. Управління загальнодержавною системою забезпечення безпеки дорожнього руху: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. — Х., 2003. — 210 с.

Особливості використання спеціальних знань на початковому етапі розслідування порушень законодавства про захист рослин

Анна ВІНОГРАДОВА,
асистент кафедри криміналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Однією з причин низької ефективності розслідування порушень законодавства про захист рослин є те, що працівники слідчих та оперативних підрозділів усе ще не готові до дієвого розслідування й розкриття таких злочинів.

Проблема розслідування таких порушень на початковому етапі зумовлена насамперед необхідністю використання спеціальних знань, засобів і методів збирання та дослідження слідів, що виникли в результаті вчинення злочину. Теоретичні та практичні основи використання спеціальних знань під час розслідування цього виду злочинів розроблено недостатньо. Про це свідчить аналіз відповідної криміналістичної літератури.

Попри неабияку увагу вчених до проблематики застосування спеціальних знань у розслідуванні злочинів, більшість авторів досліджували лише деякі аспекти використання цього процесуального інституту (судову експертизу, діяльність фахівця, застосування певного виду спеціальних знань під час розслідування окремих видів злочинів). Проте багато аспектів застосування спеціальних знань у розслідуванні порушень

законодавства про захист рослин залишаються недослідженими.

Метою цієї статті є дослідження концептуальних основ використання спеціальних знань у розслідуванні порушень законодавства про захист рослин.

Під час розслідування таких порушень виникає необхідність у використанні наукових, технічних та інших спеціальних знань для встановлення місця й часу вчинення злочину, а також умов і причин посягання на об'єкти рослинного світу.

Застосування слідчим спеціальних знань під час проведення перевірки інформації про такі порушення законодавства сприяє: 1) своєчасності виявлення ознак конкретного злочину; 2) визначенню обставин, перевірка яких допоможе виявити ознаки злочину; 3) правильній оцінці інформації.

Проводячи дослідчу перевірку, слідчий застосовує процесуальну та непроцесуальну форми використання спеціальних знань. До процесуальної належить огляд місцевості, очисних споруд, водостоків, інших об'єктів. Непроцесуальну форму слідчий застосовує у вигляді консультативної допомоги спеціалістів при: ознайомленні з виробничою діяльністю підприємства; витребуванні документів; проведенні опитування службових осіб підприємства; використанні спеціальних технічних засобів; проведенні досліджень. Наприклад, вивчення довідок, наказів, інструкцій, що засвідчують певний факт, потребує спеціальних знань для розуміння фахової термінології.

В окремих випадках слідчий використовує непроцесуальну допомогу спеціалістів для отримання висновків, актів, інших документів про властивості предметів, речовин або взаємозв'язок певних процесів тощо.

Підтримуємо думку П. Іщенка про те, що спеціалістів доцільно залучати до участі в слідчих діях у разі: 1) відсутності у слідчого відповідних спеціальних знань та навичок; 2) недостатнього опанування слідчих прийомів і засобів швидкого та якісного виконання тієї чи іншої роботи; 3) потреби з етичних або тактичних міркувань доручити виконання окремих дій спеціалісту; 4) одночасного використання кількох засобів криміналістичної техніки; 5) необхідності виконати великий обсяг роботи, яка потребує спеціальних знань та навичок [8].

Матеріали слідчої та судової практики свідчать, що під час розслідування злочинів проти довкілля найпоширенішою (99,5 відсотка випадків) слідчою дією є огляд місця події за участю спеціаліста. Використовуючи знання останнього, можна з'ясувати механізм утворення слідів, можливість виникнення тієї чи іншої події або явища. Спеціаліст допомагає правильно використовувати засоби фіксації, здійснюючи вилучення та пакування доказів, їхній опис. Він надає консультацію щодо переліку й вивчення необхідних для розслідування документів.

Допомога спеціаліста, як зазначає В. Махов, надається не лише в рамках слідчих оглядів (місця події, документів тощо), а й під час проведення інших слідчих дій [9].

Як свідчать результати проведеного нами дослідження, слідчі в окремих кримінальних справах залучали спеціалістів Інституту захисту рослин Національної академії аграрних наук, а також (враховуючи особливості порушень законодавства про захист рослин) біологів, інженерів, хіміків та інших фахівців.

Наприклад, у червні 2006 року невідомі особи на території ТОВ «Порадівка» (с. Боярка Черкаської області) здійснювали обробіток сільськогосподарських культур засобами захисту рослин за допомогою авіації, унаслідок чого було знищено посіви цукрового буряків на полі площею 30 гектарів, яке належить цьому ТОВ. За фактом загибелі посівів порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ст. 247 Кримінального кодексу України [1].

На початковому етапі розслідування виникла потреба проаналізувати зразки ґрунту на вміст залишків імазетапіру – діючої речовини гербіцидного препарату «Півот». Для цього залучили спеціалістів Інституту захис-

ту рослин НААН. Аналіз проводився відповідно до Методичних вказівок з визначення мікродозності пестицидів у продуктах харчування, кормах та зовнішньому середовищі хроматографічними методами.

Слід зазначити, що під час розслідування окремих порушень законодавства про захист рослин виникає потреба залучити до проведення слідчих дій спеціалістів різних профілів.

Однією з процесуальних форм використання спеціальних знань під час розслідування порушень законодавства про захист рослин є проведення експертиз. Як наголошують С. Дідковська, Н. Клименко та В. Лисиченко, слідчий при підготовці до призначення судових експертиз повинен: виокремити обставини справи, які підлягають дослідженню; визначити завдання та вид експертизи; зібрати необхідні матеріали для дослідження; обрати експертний заклад чи експерта; процесуально оформити призначення експертизи та направити постанову експерту [6]. Матеріали слідчо-судової практики свідчать, що при вирішенні цих питань виникають неабиякі труднощі, тому слідчому доцільно звертатися по допомогу до фахівців.

Наприклад, при розслідуванні порушень законодавства про захист рослин слідчий для встановлення виду використаних для обробки сільськогосподарських культур пестицидів або агрохімікатів та їхніх якісних показників призначає судово-хімічну експертизу. З-поміж основних питань, які можуть бути поставлені експертам судово-хімічної експертизи, зокрема, такі: 1) чи є надані для дослідження об'єкти пестицидами (агрохімікатами); 2) до якого виду препаратів вони належать; 3) чи належать пестициди (агрохімікати), вилучені з різних місць, до одного виду; 4) які якісні показники пестицидів (агрохімікатів).

Аналіз матеріалів слідчої практики дає підстави стверджувати, що при розслідуванні злочинів про забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів у слідчого виникає необхідність застосовувати спеціальні знання з кількох галузей. У таких випадках доцільно призначати комплексні експертизи: санітарну й технічну, ветеринарну та біологічну, іхтіологічну й медичну, екологічну та експертизу речовин і матеріалів, гідротехнічну й хімічну та інші. Комплексні експертизи дають органам розслідування можливості для глибшого та всебічного вивчення об'єктів експертного дослідження [12].

Ознаки заподіяння шкоди здоров'ю людині внаслідок забруднення атмосферного повітря, водойм, моря фіксуються у висновках медичних установ після призначення судово-медичних експертиз потерпілих. Наявність значної шкоди визначається на основі врахування ознак, що вказують на наявність в організмі шкідливих речовин, які потрапили через дихальні органи, шкіру, органи травлення. Зауважмо: на практиці виявлення цих слідів становить неабиякі труднощі, пов'язані зі встановленням причинно-наслідкових зв'язків.

У медичній літературі розглядаються проблеми встановлення причинності тільки специфічних хвороб, що мають джерело походження, яке можна розпізнати. Зазначається, що типові (загальнопоширені) хвороби (серцево-судинні, респіраторні вірусні інфекції тощо) мають змішаний механізм виникнення й вплив навколишнього природного середовища на їхній розвиток становить від 20 до 30 відсотків [3, с. 26].

Вважаємо, що для встановлення причинного зв'язку події злочину зі специфічними захворюваннями необхідно: встановити шкідливі речовини, що спричинили захворювання, хімічні аспекти їхньої дії, визначити можливі шляхи та час попадання в організм, належність цих речовин певному джерелу емісії.

Встановлення таких зв'язків має ґрунтуватися на: результатах екологічного моніторингу щодо перевищення граничних допустимих концентрацій шкідливих речовин та інших норм; інформації про кількість і якість викидів (скидів) шкідливих речовин підприємствами; медичних висновках про характер захворювання та можливі причини його виникнення.

Під час розслідування порушень законодавства про захист рослин слідчий для отримання інформації про причини забруднення, наявність відхилень від установлених норм повинен ознайомитися з матеріалами державної екологічної експертизи. Згідно з вимогами Закону України «Про екологічну експертизу» державна екологічна експертиза проводиться для запобігання негативному впливові антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей; визначення ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах. Закон передбачає проведення державної екологічної експертизи для тих видів діяльності й об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Об'єктами державної екологічної експертизи є: а) державні інвестиційні програми, проекти схем розвитку й розміщення продуктивних сил, розвитку окремих галузей народного господарства; б) проекти генеральних планів населених пунктів, схем генеральних планів промислових вузлів, інша передпланова й передпроектна документація; в) інвестиційні проекти, техніко-економічні обґрунтування, проектне будівництво нових та розширення, реконструкція діючих підприємств, інших об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища; г) проекти нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі забезпечення екологічної безпеки; д) документація з впровадження нової техніки, технологій, матеріалів і речовин, які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу та здоров'ю людей. Висновки експертів, які проводять державну екологічну експертизу, обов'язкові для підприємств-замовників. Як зазначається в криміналістичній літературі, державна екологічна експертиза є обов'язковим заходом охорони навколишнього природного середовища, що передуює прийняттю господарських рішень, здійснення яких може вплинути на навколишнє природне середовище.

Ми підтримуємо точку зору криміналістів, які наголошують, що об'єкт судово-екологічної експертизи ширший за об'єкт державної екологічної експертизи [13]. На нашу думку, слушним є поділ судових експертиз на дві групи, запропонований В. Грузковою: 1) експертизи, спрямовані на ототожнення об'єкта (ідентифікаційні); 2) експертизи, не пов'язані з ідентифікацією (встановлення належності об'єкта до певної групи; діагностичні, пов'язані з визначенням природи об'єкта, придатності його для ідентифікації, походження та часу виникнення, механізму утворення; ситуаційні експертизи для з'ясування механізму та сукупності обставин події, її учасників та ролі кожного з них) [5, с. 77].

Водночас А. Резван залежно від об'єкта експертного дослідження під час розслідування забруднень навколишнього природного середовища виокремлює три групи експертиз: 1) експертизи стану людини, тварин, рослин; 2) експертизи, що призначаються для дослідження питань техніко-технологічного стану безпосередніх джерел забруднення, якості будівництва й монтажу технологічного устаткування та окремих очисних споруд; 3) експертизи, що призначаються для дослідження слідів, які виникли внаслідок зміни фізичних чи хімічних властивостей предметів, речовин промислового виробництва [2].

Заслугує на увагу розроблена М. Духном та Ю. Коруховим класифікація експертиз, які призначаються під час розслідування екологічних злочинів:

- експертизи, що встановлюють характер і розмір спричиненої шкоди;
  - експертизи, що встановлюють причини злочину;
  - експертизи, що встановлюють окремі обставини злочину (час, місце тощо);
  - традиційні експертизи, що призначаються в разі розслідування аналогічних видів злочинів (трасологічні, балістичні тощо) [7].
- На нашу думку, така класифікація не є беззаперечною, адже одна експертиза може бути віднесена водночас до кількох груп.

Аналіз наукової літератури, результатів проведених досліджень дав змогу визначити такі групи експертиз:

1) екологічна експертиза та експертизи екологічної спрямованості; 2) технічні експертизи; 3) криміналістичні експертизи; 4) інші експертизи.

До першої групи доцільно віднести судово-екологічну експертизу. Зауважимо, що клас судово-екологічної експертизи нині тільки формується, тому її чіткої класифікації немає. На думку А. Вінберга та Н. Малаховської, до цього класу слід віднести експертизу середовища, біоценозу, ефективності охорони природних ресурсів, флори й фауни [4]. Разом із тим автори не внесли до цього переліку питання, що стосуються захисту життя та здоров'я людини.

В юридичній літературі зазначається, що предметом судово-екологічної експертизи є обставини, які можуть бути встановлені на основі спеціальних знань екологічної науки. Завданням такого експертного дослідження є встановлення: фактів забруднення навколишнього природного середовища; безпосередніх причин забруднення; характеру та розміру спричиненої шкоди; доцільності профілактичних заходів. Об'єктами дослідження є проби води, повітря, ґрунту, зразки рослин, тварин, проектна документація, технологічні регламенти [11].

Слід зазначити, що судово-екологічна експертиза, як правило, має комплексний характер і проводиться екологами, хіміками, фізиками, біологами, агротехніками, судовими медиками, орнітологами та іншими фахівцями [14].

До першої групи експертиз ми також відносимо судові експертизи екологічної спрямованості. Насамперед: дендрологічну (визначає породи дерев); орнітологічну (об'єктом дослідження є птахи); зоологічну (досліджуються об'єкти тваринного походження); іхтіологічну (досліджуються різні види риб); ентомологічну (об'єктом дослідження є комахи); судово-геологічну (встановлює вид корисних копалин); водогосподарську (встановлює розмір шкоди в разі забруднення водних об'єктів); судово-ветеринарну (встановлює причини загибелі чи захворювання тварин); санітарно-гігієнічну (встановлює причини забруднення атмосферного повітря); гідрометеорологічну; рибогосподарську.

Наприклад, гідрометеорологічна експертиза може бути призначена слідчим у зв'язку з потребою вирішити такі питання: 1) в якому напрямку й на якій площі могли поширитися певні забруднювальні речовини від джерела забруднення за відомих метеорологічних умов; 2) якою повинна бути концентрація викинутих певним об'єктом забруднювальних речовин на даній території залежно від певних умов (відстань від об'єкта до зони забруднення, висота вивідних труб, обсяг викидів, напрямок та швидкість вітру, температура повітря); 3) в яку пору року й за який проміжок часу виявлені забруднювальні речовини могли переміститися на певну відстань у даній водоймі; 4) чи могли отрутохімікати з певного об'єкта потрапити на дану територію повітряним шляхом; 5) який обсяг води витрачений за певний проміжок часу в даній водоймі за певних метеорологічних умов; 6) які заходи із запобігання забрудненню навколишнього природного середовища слід провести на даному об'єкті з урахуванням місцевих гідрометеорологічних умов [10, с. 80].

До другої групи – технічних експертиз – належать агротехнічні (призначаються в разі забруднення водойми стоками сільськогосподарського виробництва: отрутохімікатами, добривами або коли забруднення атмосфери завдали шкоди сільському господарству, лісовим масивам, диким тваринам); зоотехнічні (встановлюють причини та рівень псування кормів для тварин, а також те, які зоотехнічні правила було порушено під час виконання певних робіт з догляду за тваринами); лісотехнічні; будівельно-технічні (встановлюють причини аварій під час будівництва очисних споруд); судово-технологічні (встановлюють порушення технології виробництва); гідротехнічні та інші [10, с. 81 – 82].

Третю групу становлять криміналістичні експертизи, й зокрема: дактилоскопічна (за слідами рук, ніг людини); трасологічна (за слідами взуття, використання знарядь вилучення природних ресурсів: інструментів, технологічних установок обробки чи переробки, а також

транспортних засобів на місці події злочину); почеркознавча; техніко-криміналістичне дослідження документів (за слідами інтелектуального чи матеріального підроблення в документах).

Четверта група — це інші види експертиз, які слідчий призначає з урахуванням слідчої ситуації. Так, слідчому доцільно призначати: судово-медичну експертизу для встановлення причини захворювання або загибелі людей; токсикологічну експертизу, щоб установити причини загибелі риби, а також наявність шкоди здоров'ю людини тощо.

Залежно від виду експертизи слідчий визначає установу, якій доручається її проведення. Насамперед це експертні установи Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я. Як експерти також залучаються фахівці науково-дослідних інститутів, Державної санітарно-епідеміологічної служби.

Ураховуючи конкретну ситуацію, слідчий призначає ту чи іншу експертизу як на початковому, так і на подальших етапах розслідування.

Отже, використання спеціальних знань на початковому етапі розслідування порушень законодавства про захист рослин дає можливість: компетентно вирішувати питання про відповідність або невідповідність дій особи (осіб) нормам певних законів, правил, інструкцій та інших нормативних актів; установлювати осіб, які відповідальні за допущені порушення; визначати причини події та можливість їй запобігти.

Джерела

1. Архів Лисянського районного суду Черкаської області. Справа № 1/22—2006.

2. Аршаниця М. Н., Кузьмин С. В. Методические рекомендации по расследованию преступных загрязнений водных объектов. СПб.: ГосНИОРХ, 1991. — С. 39.

3. Васильев М. Возмещение вреда, причиненного здоровью граждан неблагоприятным воздействием природной среды // Законность. — 1994. — № 7. — С. 25—32.

4. Винберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертиология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз): Учеб. пособие. — Волгоград, 1979. — С. 84.

5. Грузкова В. Г. Классификации судебных экспертиз в судебной экспертологии // Теория та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 2.: 36. матеріалів міжнарод. наук.—практ. конф. — Харків, 2002. — С. 76—79.

6. Дидковская С. П., Клименко Н. И., Лисиченко В. К. Подготовка и проведение отдельных видов судебной экспертизы: Учеб. пособие. — К., 1997. — С. 32.

7. Духно Н. А., Корухов Ю. Г. Расследование экологических преступлений: Лекция. — М.: Юрид. ин-т МИИТа, 2001. — С. 17.

8. Ищенко П. П. Специалист в следственных действиях. — М., 1990. — С. 67.

9. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: Монография. — М.: Изд-во РУДН, 2000. — С. 81.

10. Селиванов Н. А., Скоромников К. С. Расследование преступных загрязнений природной среды: Учеб. пособие. — М.: Изд-во МНЭПу, 1994.

11. Справочник следователя. Вип. 3: Практическая криминалистика: подготовка и назначение судебных экспертиз. — М.: Российское право, 1992. — С. 294.

12. Шиканов В. И. Комплексная экспертиза и ее применение при расследовании убийств. — Иркутск, 1976. — С. 229.

13. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / Под ред. В. Е. Коноваловой. — Харьков, 1994. — С. 198.

14. Экологическое право: Учебник для вузов / Под ред. В. В. Гучкова. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. — С. 242.

Про деякі питання процедурного забезпечення заходів запобігання й протидії корупції

Едуард ДЕМСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук,
доцент, професор кафедри адміністративного,
фінансового та господарського права
Академії праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України

У статті розглядається питання про необхідність застосування спеціальної перевірки щодо осіб, котрі претендують на обіймання посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Пророцтв про боротьбу з корупцією, як і про кінець світу, є чимало. Це — прадавня проблема. Ще 2800 року до н. е. на глиняних табличках її визначали як хабарництво та корупцію, що дає посадовцям змогу безкарно

зловживати владою для особистої вигоди, а громадян змушує грати за правилами витончених схем кругової поруки. Корупція є джерелом збагачення чиновників усіх рівнів, а тому набуває ознак громадянського явища й боротьба з нею стає особливо актуальною.

Цій проблематиці лише в прямій постановці присвячено десятки дисертаційних і монографічних досліджень, наукових статей із пропозиціями вдос-

